

*Юлія Набхан,
завідувач відділу
класифікаційних систем
Книжкової палати України*

Універсальна десяткова класифікація в системі соціальних комунікацій: підсумки роботи Книжкової палати України за 2010 рік

Об'єкт дослідження — національні еталонні таблиці Універсальної десяткової класифікації (УДК) в системі соціальних комунікацій.

Мета роботи — забезпечення суспільства актуалізованим і удосконаленим національним еталоном УДК та іншими виданнями, розробленими на його основі.

Методи дослідження — моніторинг, систематизування, аналізування, науково-термінологічне редагування.

ВСТУП

Система соціальних комунікацій є поняттям, якому відповідає цілий ряд визначень. У загальному розумінні це поняття можна тлумачити як систему обміну між людьми або іншими соціальними суб'єктами цілісними знаковими повідомленнями, де відображені інформація, знання, ідеї, емоції тощо, яка обумовлена цілим рядом соціально значущих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих в окремому суспільстві. У вузькому розумінні, зокрема з науково-інформаційної точки зору, соціальна комунікація розглядається як обмін інформацією між складними динамічними системами та їхніми частинами, які здатні приймати інформацію, нагромаджувати її та перетворювати. Таким чином, однією з найважливіших функцій системи соціальних комунікацій є інформаційна.

На думку дослідників [1], усвідомлення суспільством інформації як важливого ресурсу розвитку сучасних цивілізацій вплинуло на посилення глобальних процесів широкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовило перехід людства до чергової стадії розвитку — інформаційного суспільства. Це вплинуло і на сучасну науку, розвиток якої відбувається у межах нових парадигм інформаційного суспільства, де особливої ваги набувають такі ключові критерії, як своєчасність, повнота, доцільність і достовірність інформації, об'єднані загальним поняттям управління інформацією. Процес управління інформацією передбачає здійснення ефективного і систематичного контролю над її створенням, організацією, збереженням, передачею, отриманням, пошуком і використанням. Деякі аспекти такого контролю можна розглядати крізь призму класифікаційних систем, особливо, якщо це стосується інформації, втіленої у формі документа.

У розвинутому людському суспільстві інформація про важливі події чи явища зазвичай фіксується на матеріальних носіях, перетворюючись, таким чином, на документи. Вагомість їхньої ролі в соціумі є беззаперечною, оскільки значною мірою зумовлена реалізацією основної функції будь-якого документа — соціально-комунікаційно-інформаційної.

Входження документа в соціальну комунікацію пов'язане з процесом систематизування (групування, класифікування). Визначення ролі класифікаційних систем з позиції соціальних комунікацій є актуальною проблемою сучасного бібліографознавства, бібліотекознавства, книгознавства, документознавства тощо. Класифікаційні системи, зокрема міжнародна Універсальна десяткова класифікація (УДК), посідають провідне місце у забезпеченні ефективності перебігу інформаційних процесів соціальних комунікацій (див. схему).

Схема. Місце УДК в системі соціальних комунікацій

У такому контексті УДК варто розглядати як один із засобів, що забезпечує функціонування системи соціальних комунікацій. Основне призначення УДК (у межах цієї системи — організація і пошук інформації (переважно, у формі документа)). Вмістища документальних ресурсів — бібліотеки, архіви, інформаційні центри та інші соціальні інститути, тому надзвичайно важливим є спосіб розміщення документальних ресурсів у них — за класифікаційною системою. Однак, класифікування документів за певною системою є необхідним не лише для їхнього розміщення, а й для подальшого пошуку та використання. У таких випадках можливості УДК забезпечують як організацію документальних ресурсів, так і їхній пошук. Оскільки комунікація розглядається як людська діяльність, що проявляється в процесі обміну інформацією, то саме УДК в якості засобу комунікації здатна посилити його ефективність — одну з найважливіших умов комунікації.

Таким чином, процеси, що відбуваються в інформаційному суспільстві, мають супроводжуватись вдосконаленими

ням умов, засобів і способів забезпечення функціонування системи соціальних комунікацій для ефективного пошуку, нагромадження та обміну інформацією. Саме з цією метою Книжкова палата як єдиний в Україні ліцензіат Консорціуму УДК (УДКК) займається підготуванням і випуском україномовного еталона таблиць УДК.

ПІДСУМКИ НАУКОВОЇ РОБОТИ НАД УДК ЗА 2010 РІК

Зміни та доповнення до УДК. Щорічно Книжкова палата України отримує від УДКК чергове видання "Extensions and Corrections to the UDC", яке містить зміни та доповнення, введені в англословний еталон упродовж року. Усі зміни, у свою чергу, знаходять відображення і в національному еталоні УДК українською мовою, чим і забезпечується безперервне оновлення системи.

Інформування українських користувачів про зміни в УДК відбувається за допомогою випуску видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення", підготування електронного інформаційного масиву якого і стало одним із основних напрямів роботи відділу в 2010 році. Завдяки регулярній підготовці видань змін та доповнень забезпечується підтримання україномовної версії УДК в актуальному стані, вдосконалення її рубрик, а також інформування користувачів про все нове, що відбувається в таблицях. Детально зміни та доповнення за 2007—2008 роки, які опрацьовувались упродовж минулого року, вже були описані в статті Н. Чунакової "Огляд змін та доповнень до таблиць УДК за 2007—2008 роки" ("Вісник Книжкової палати", № 10, 2010).

Інформаційний масив видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2007—2008)" вже повністю підготовлено і подано для випуску в 2011 році на замовлення Державного комітету телебачення та радіомовлення України за програмою "Українська книга".

Електронне видання УДК на CD-ROM. З метою впровадження національного еталона УДК та забезпечення бібліотек виданнями УДК було вирішено випустити в 2010 році електронне видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК)" на CD-ROM у форматі PDF зі змінами та доповненнями станом на 2006 рік (див. рис. 1). Підготування електронного видання УДК здійснювалось на основі електронного інформаційного масиву другого видання УДК (виправленого і доповненого, зі змінами та доповненнями за 1997—2006 роки).

Рис. 1. Первинне пакування диска

Електронне видання УДК містить ті самі матеріали, що і друге видання УДК. Єдина різниця між виданнями — у розміщенні матеріалу. Матеріал на диску розподілено на дві

основні частини (файли): таблиці УДК та алфавітно-предметний показчик до них. До кожної з цих частин подано передмову та зміст.

У файлах "Таблиці" та "Алфавітно-предметний показчик" створено зручні для прискорення пошуку закладки (див. рис. 2 та 3).

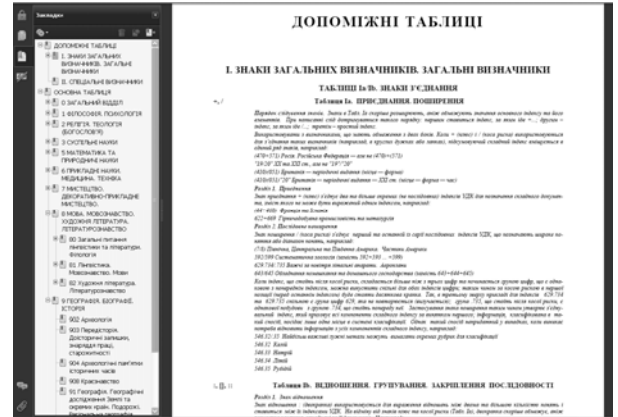

Рис. 2. Електронна форма таблиць УДК

Рис. 3. Електронна форма Алфавітно-предметного показчика до УДК

Випуск електронного видання УДК дав змогу забезпечити актуалізованими таблицями УДК бібліотеки, які не отримали друковане видання, випущене на замовлення Держкомтелерадіо України за програмою "Українська книга", прискорив процес впровадження національного еталона УДК, а також полегшив процес пошуку необхідних понять та індексів, оскільки здійснюється автоматизованим, а не ручним способом.

Електронне видання УДК призначене для систематизації документів, пошуку інформації та організації фондів документів з усіх галузей знань у наукових установах, вищих навчальних закладах, бібліотеках, видавництвах та інформаційних центрах України.

Скорочені таблиці УДК. Консорціум УДК розробив скорочені таблиці УДК англійською мовою. За участі волонтерів, редакторів і ліцензіатів УДК з різних держав, які займаються випуском УДК національними мовами, триває підготування багатомовної версії скорочених таблиць УДК.

Скорочені таблиці УДК налічують понад 2000 рубрик. Вони містять основні класи (розділи, підрозділи), загальні та спеціальні визначники. У скорочених таблицях індекси подано з їхнім повним описом, як і у звичайному варіанті УДК: з прикладами комбінування, примітками, методичними вказівками, посиланнями. Їх можна використовувати для організації та пошуку інформації, здійснення наукових досліджень, а також як демонстраційний матеріал для вивчен-

Фрагменти таблиць УДК

СТАНДАРТНИЙ ВАРІАНТ ТАБЛИЦЬ УДК	ГАЛУЗЕВІ РОБОЧІ ТАБЛИЦІ УДК
373.3 Початкова школа. Початковий рівень. Підготовчі школи	373.3/.5 Загальноосвітня школа 373.3/.5(091) Історія загальноосвітньої школи в цілому 373.3/.5(100) Загальноосвітні школи у світі
373.5 Середні школи	373.3/.5(4/9) Загальноосвітні школи в окремих країнах 373.3/.5(477) Загальноосвітні школи в Україні

ня системи УДК тощо. Консорціумом передбачено безоплатне користування скороченими таблицями УДК, які вже частково чи повністю доступні для використання у режимі он-лайн 40 мовами (станом на березень 2011 року).

Книжкова палата України також бере участь у підготовці скороченого варіанта УДК українською мовою. Робота співробітників відділу класифікаційних систем полягає у розробленні електронного інформаційного масиву скорочених таблиць, детальній перевірці відповідності індексів української та міжнародної версій, редагуванні та вдосконаленні тексту рубрик, а також поданні своїх пропозицій щодо доцільності того чи іншого розділу (підрозділу) в скороченому варіанті Універсальної десятикової класифікації.

Незважаючи на те, що україномовний варіант таблиць потребує подальшого редагування й актуалізації, він вже впроваджений і готовий для використання на веб-сайті Консорціуму [8]. У процесі роботи нові опрацьовані частини скорочених таблиць поступово розміщуються на веб-сайті Консорціуму УДК. Посилання на скорочені таблиці УДК українською мовою знаходиться на веб-сайті Книжкової палати, сторінка "Універсальна десятикова класифікація (УДК) в Україні", рубрика "Скорочені таблиці УДК" [4].

Галузеві робочі таблиці УДК: розділ 37. Галузеві робочі таблиці УДК, які створюють для полегшення і прискорення роботи систематизаторів, а також для досягнення уніфікації індексування документів — це таблиці, що містять відібрані класи еталонних таблиць відповідно до певної галузі, додаткові методичні вказівки, примітки та готові комбіновані класи (прийняті методичні рішення), які найчастіше використовуються в межах цієї галузі. Такі таблиці орієнтовані на обмежене коло користувачів.

У 2010 році спільними зусиллями фахівців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та Книжкової палати України розпочато розроблення електронного інформаційного масиву галузевих робочих таблиць УДК: розділ 37 *Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля* (див. табл. 1).

Робота фахівців Книжкової палати України полягала у здійсненні наукового редагування наданих бібліотекою

матеріалів, а також їхньому доповненні. Для цього застосовувались такі методи, як аналіз побудови складних і складених індексів УДК та науково-термінологічний аналіз тексту рубрик.

Подальше опрацювання розділу 37 необхідне, оскільки інформаційний масив галузевих робочих таблиць потребує детальнішого перегляду й актуалізації змінами та доповненнями до УДК.

Таблиця відповідності скорочених варіантів УДК і ББК. Оскільки в Україні паралельно використовуються дві основні класифікаційні системи — Універсальна десятикова класифікація (УДК) і Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК), Книжковою палатою України випущено в 2010 році "Таблицю відповідності скорочених варіантів УДК і ББК" (див. табл. 2), розроблену на основі скорочених таблиць УДК (<http://www.udcc.org/>) з урахуванням змін та доповнень до УДК станом на 2008 рік і таблиць ББК (М. : Либерея, 1997).

"Таблиця відповідності..." налічує понад 800 основних класифікаційних рубрик, відібраних із систем УДК і ББК, та слугує для пошуку правильних рішень у виборі індексів УДК і ББК. Вона не порівнює системи, а підказує користувачам, який індекс потрібно обрати для точного відображення теми (поняття) як в УДК, так і в ББК, і не перекодовує індекси з однієї системи в іншу, а лише вказує місце теми (поняття) в обох класифікаціях.

"Таблиця..." значно прискорює і полегшує роботу користувачів, які застосовують обидві класифікації, дає змогу зорієнтуватись у системах УДК і ББК й уникнути помилок у процесі пошуку індексів, а також слугує допоміжним посібником під час визначення індексів УДК і ББК, що відповідають один одному. Окрім цього, таблиця є незамінною в разі переведення фондів бібліотеки з ББК на УДК чи навпаки. Видання призначене для використання бібліотеками, видавництвами, науковими, інформаційними установами тощо у практичній роботі.

Для уникнення порушення авторського права видання було надіслане електронною поштою на узгодження головному редактору ББК Е. Сукіасяну.

Таблиця 2

Фрагмент "Таблиці відповідності скорочених варіантів УДК і ББК"

ІНДЕКС УДК	ІНДЕКС ББК	ОПИС
00	70	Загальні питання науки і культури
001	72	Наука та знання. Організація розумової праці загалом
001(091)	72.3	Історія науки загалом
001.94	20.3	Аномальні явища в навколишньому середовищі. Уфологія
002	73; 76.10	Друк загалом. Документація. Науково-технічна інформація. Книгознавство. Авторство

Приклади прийнятих методичних рішень

ТЕМА / ПОНЯТТЯ	ІНДЕКС УДК
Підвищення економічної ефективності вирощування кукурудзи в степовій зоні України	633.15:338.43.05-045.25](251.1:477)
Політична культура	008:32; 316.72:32
Попкорн	635.67-157.63:641.526.7
Смажена картопля (чіпси)	635.21-157.3:641.522.2Чіпси
Смажена картопля (фрі)	635.21-157.3:641.522.2Фрі
Ремонт електрообладнання	621.311.18:658.58
Робоча потужність теплових електростанцій	621.311.22.016.2

Впровадження УДК. Значна увага в 2010 році приділялась впровадженню національного еталона УДК в Україні. Саме з цією метою співробітники Книжкової палати України публікують статті за результатами роботи над УДК, беруть участь у семінарах з УДК, актуалізують електронну базу даних користувачів УДК в Україні, а також збирають замовлення і розповсюджують видання УДК (окрім держзамовлення).

У 2010 році підготовлено і передано в Консорціум УДК статтю про основні новини, пов'язані з УДК в Україні. Статтю буде опубліковано в 2011 році в міжнародному щорічному виданні УДКК "Extensions and Corrections to the UDC".

Співробітники Книжкової палати України надають консультації користувачам УДК щодо термінології УДК і особливостей систематизації документів за УДК, зокрема щодо методики побудови складних і складених індексів з різних галузей знань. У результаті приймаються методичні рішення для тем (понять) з відсутніми в таблицях УДК прямими індексами (приклади див. у табл. 3), які розміщуються на веб-сайті Книжкової палати, сторінка "Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні", рубрика "Методичні рішення для понять" [4].

Веб-сайт Книжкової палати [4] (сторінка "Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні") є тим важливим і необхідним, а також зручним інформаційним засобом, завдяки якому користувачі мають змогу дізнаватись про новини, що стосуються УДК, плани і проекти, статті, оголошення, роз'яснювальні матеріали, методичні рекомендації тощо. Саме тому значна увага приділяється доповненню та актуалізації інформаційного наповнення веб-сторінки новими розділами, статтями й повідомленнями. Суттєво оновлено такі рубрики, як "Загальні відомості про УДК" і "Сторінка систематизатора". З'явилась рубрика "Новини про УДК", де розміщується найактуальніша інформація: "Зміни та доповнення до УДК", "Скорочені таблиці УДК он-лайн" тощо.

Рубрика "Семінари та конференції з УДК" інформує користувачів про теми, дати і місця проведення заходів, присвячених УДК. Матеріали презентацій семінарів також розміщуються у цій рубриці.

Упродовж 2010 року співробітники Книжкової палати України взяли участь у семінарах, що відбулись у Науково-технічній бібліотеці імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут", Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці, Державній науково-технічній бібліотеці України, а також проводились Книжковою палатою України.

Важливою для впровадження УДК є інформація про користувачів УДК, оскільки вона дає змогу контактувати з ними, плідно співпрацювати, а також визначати потребу у виданнях УДК. Актуалізація електронної бази даних користувачів УДК в Україні безперервно триває: оновлюються контактні дані, доповнюються відомості, яких бракувало, вносяться нові найменування користувачів і вилучаються зайві. Паралельно з веденням бази доповнюється список замовлень і здійснюється розповсюдження видань УДК (окрім держзамовлення), у тому числі електронного видання УДК на CD-ROM* і "Таблиці відповідності скорочених варіантів УДК і ББК"***.

ВИСНОВКИ

Результати наукової роботи Книжкової палати України над УДК призначені для застосування в бібліотечній, видавничій та інформаційній галузях.

Наукове значення роботи полягає у розробленні й удосконаленні національного еталона класифікації усіх галузей знань на основі міжнародного еталона УДК, а також розробленні інших варіантів таблиць на основі національного еталона УДК.

Соціальне значення роботи полягає у забезпеченні суспільства актуальною україномовною версією УДК, інформуванні користувачів про введені у таблиці УДК зміни і доповнення, що сприяє поліпшенню класифікування видань України та спрощенню їхнього пошуку в міжнародних бібліографічних системах, підвищенню професійного рівня фахівців у галузі бібліотечної справи, прискоренню й покращенню якості процесу систематизації документального потоку користувачами УДК.

Список використаної літератури

1. *Документ в системе социальных коммуникаций* : сб. материалов III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (г. Томск, 25—26 окт. 2007 г.) / [редкол.: Н. С. Ларьков и др.] — Томск : Томский гос. ун-т, 2008. — 447 с.
2. *Дослідження ролі й місця електронних аналогів видань і бібліографічних баз даних в системі соціальних комунікацій* : звіт про НДР (заключний) / Кн. палата України, від. класифік. систем ; кер. Набхан Ю. О. — К., 2010. — 31 с.
3. *Таблиця відповідності скорочених варіантів УДК і ББК* : зі змін та допов. до УДК за 2008 р., ББК — на 1997 р. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — К. : Кн. палата України, 2010. — 40 с.

*З питань придбання електронного видання УДК на CD-ROM звертатись у відділ класифікаційних систем Книжкової палати України: тел./факс: (44) 292-00-54, e-mail: udc@ukrbook.net. Вартість видання — 173,00 грн (у тому числі ПДВ 28,83 грн). Детальну інформацію щодо умов придбання розміщено на веб-сайті Книжкової палати України.

** З питань придбання "Таблиці відповідності скорочених варіантів УДК і ББК" звертатись у відділ підготовки та розповсюдження видань Книжкової палати України: тел.: (44) 292-65-73 (внутрішній 111), e-mail: vydannya@ukrbook.net. Вартість видання — 04,00 грн.

4. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК) в Україні // Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/UDC_1.htm. — Назва з екрана ; Скорочені таблиці УДК онлайн // Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/UDC_skoroch_tabl.htm. — Назва з екрана ; Методичні рішення для понять з відсутніми в УДК прямими індексами // Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/UDC_metod_rish.htm. — Назва з екрана.
5. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК) : електрон. вид. на CD-ROM ; зі змін. та допов. станом на 2006 р. : [пер. з англ.] / Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова" ; [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.]. — Електрон. дані. — К. : Кн. палата України, 2010. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). — Назва з титул. екрана.
6. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК) : зміни та допов. (2007—2008) / [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — К. : Кн. палата України ім. Івана Федорова. — Вид. готується до друку.
7. *Швецова Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Швецова Галина Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2002. — 32 с.
8. *Revised UDC Tables // Extensions and Corrections to the UDC.* — 2008. — № 30. — P. 81—147.
9. *Universal Decimal Classification : Summary // UDC Consortium.* — Mode of access: <http://www.udcc.org/udcsummary/php/index.php?lang=uk&pr=Y>. — Title from screen.

Статтю опубліковано в журналі "Всник Книжкової палати" № 3 (2011)